

РЕНЕСАНСОВИЯТ ПРИМЕР ЗА МНОГОСТРАННО И ХАРМОНИЧНО ИЗГРАДЕНА ЛИЧНОСТ. ПРОГРАМАТА „ЛЕОНАРДО ДА ВИНЧИ“

Ваня Михайлова

Културната политика в България през втората половина на 70-те години на XX в. се характеризира с реализирането на мащабни проекти със силно духовно съдържание, осъществени по инициатива и с подкрепата на Людмила Живкова, която ръководи Комитета за изкуство и култура (КИК)¹ от 1975 г. Именно с нейната личност е свързано изработването и прилагането на Дългосрочната комплексна програма за издигане ролята на изкуството и културата за хармонично развитие на личността и обществото. Тя е приета с решение № 266 от Секретариата на Централния комитет (ЦК) на Българската комунистическа партия (БКП) на 23 март 1978 г.² Нейната основна задача е да разкрие и утвърди ролята и значението на изкуството и културата за всеобхватното и хармонично развитие на личността и

¹ От месец май 1977 г. КИК е преименуван на Комитет за култура (КК).

² ЦДА, ф. 1 Б, оп. 69, а.е. 2706. Решение № 266 от 23 март 1978 г. за разработване на дългосрочна комплексна програма за издигане ролята на изкуството и културата за хармонично развитие на личността и обществото в условията на изграждане на зрелия социализъм.

обществото. Предвидено е пред българските граждани да бъдат представени избрани личности – пример за всестранно надарени и хармонично развити хора³. Те ще бъдат използвани като повод за преоткриване, размисъл и ново отношение към изкуството и културата. Чрез разкриване на тяхната многостранна дейност и принос не само за съответната страна и народ, но и за цялото човечеството, се цели да се покаже, че идеалът за многостранно развитата личност е реално осъществим. Примерът на известните творци, учени, художници и др. трябва да вдъхнови хората, да създаде у тях стремеж за самоусъвършенстване, желание за непрекъснато развиване на способностите, за обогатяване на културата с различни по характер и сфери знания и за реализиране съобразно поставената цел.

Изпълнението на програмата се осъществява в един дълъг период от 10-15 години⁴. Всяка година е посветена на отделна личност, за която се разработва специална програма с инициативи, насочени към разкриване на нейната многостранност. Една от характерните особености на отделните етапи е, че техните задачи и планираните мероприятия не се изчерпват с конкретната година, в която се провеждат, а продължават и в следващите. По този начин се осъществява непрекъснатост на инициативите, мултиплициране на ефекта на Дългосрочната програма и осигуряване на последователни и целенасочени резултати.

³ Пак там, л. 2.

⁴ Пак там, л. 3.

При представянето на отделните личности се наблюдава стремеж за обвързване помежду им и за осъществяване на плавен преход между отделните етапи.

Първата личност – пример за многостранно и хармонично развитие, която е предвидено да бъде представена пред българското общество е Николай Константинович Рьорих. Следващите години трябва да бъдат посветени на Ломоносов, Айнщайн, Леонардо да Винчи, Кирил Философ, Петър Берон и др.⁵

Реализираната през 1978 г. програма, посветена на Николай Рьорих, успява да постигне планирания *„ефект на стартовия взрив за комплексната програма“*⁶. Опитът на представителите на КК при организирането на отделните мероприятия и при цялостното осъществяване на етапа е използван при разкриването на следващия субект от Дългосрочната програма – Леонардо да Винчи. Гениалната личност на италианския художник е представена в България в последните месеци на 1979 г. и първата половина на следващата – 1980 г.

Връзката между етапа *„Леонардо да Винчи“* и предходния, посветен на Николай Рьорих е обоснована с влиянието, което ренесансовият художник оказва върху последния⁷. Руският художник се е смятал за негов ученик и продължител на делото му, изпитвал е голямо уважение към

⁵ Пак там, л. 3–4.

⁶ ЦДА, ф. 405, оп. 9, а.е. 231, л. 40. Анализ на изпълнението на етапа *„Николай Константинович Рьорих“* на Дългосрочната комплексна програма. С., 30 януари 1979 г.

⁷ Пак там, л. 62.

него и към разностранната му дейност. Ето защо Леонардо и Рьорих са представяни като братя в изкуството и красотата, *„два живота, които звучат в единство“*⁸.

Леонардо да Винчи (1452-1519) е автор на едни от най-известните картини и скици: „Мона Лиза“, „Тайната вечеря“, „Дамата с хермелина“, „Витрувианския човек“⁹ и мн. др. В дейността си като художник и скулптор, той за пръв път използва линейната и въздушната перспектива и се опитва да прилага триизмерното изображение. Италианският художник проявява интерес към човешката анатомия, изучава метеорологията и геологията, изявява се в областта на архитектурата със своите проекти за „идеалния град“ и за създаването на улици на две равнища. Той е забележителен военен инженер, създал проекти за модерни оръжия, вкл. танк и други военни машини, различни бойни съоръжения и подводници, летателни апарати. Леонардо да Винчи е едновременно физик и музикант и автор на басни, предсказания и афоризми. Многобройните му изследвания в областта на литературата, механиката, човешката анатомия и рисуването са включени в различни кодекси и ръкописи.

Един от аспектите, който оказва влияние при избора на Леонардо да Винчи е епохата на Ренесанса, в която той живее и твори. Неин идеал е всестранно развитата личност, а най-ярък пример за практическото ѝ осъществяване –

⁸ ЦДА, ф. 979, оп. 1, а.е. 145, л. 35. Nicholas Roerich – Warrior artist.

⁹ Именно неговият образ е използван като емблема – символ на етапа „Леонардо да Винчи“ от Дългосрочната програма. Той съпътства всички материали за инициативата.

италианския художник. Тя е използвана, за да се обоснове връзката между Леонардо да Винчи и България. *„За да има Ренесанс и Леонардо като негова еманация, трябва западноевропейската средновековна култура да се оплоди от постиженията на източноевропейската. А за да има Възраждане на Балканите през XVII – XIX век, необходимо е преди това да има италиански Ренесанс“*¹⁰.

Реализацията на Леонардо да Винчи в различни области на науката и изкуството го превръща в идеал за гениална и хармонично развита човешка личност, която в най-голяма степен отразява възможностите за пълна творческа самореализация на човека в условията на дадена историческа епоха¹¹. Ето защо той е блестящ пример не само за конкретния период или народ, но за всички времена и хора. Това обяснение за неговия избор е важно, тъй като Леонардо да Винчи е италианец по произход, т. е. той е представител на страна, която е част от Западния блок и това може да предизвика недоволството на Съюза на съветските социалистически републики (СССР)¹². Необходимостта да бъде дадена правилна методологически

¹⁰ ЦДА, ф. 979, оп. 1, а.е. 151, л. 67. Христов, В. Защо именно Леонардо? — В: Вечерни новини, бр. 198, 8 октомври 1979 г.

¹¹ ЦДА, ф. 979, оп. 1, а.е. 26, л. 3. Дългосрочна комплексна програма – етап „Леонардо да Винчи“ на КК за издигане ролята на изкуството и културата за хармонично развитие на личността и обществото, засягаща дейността на Обединението.

¹² Управляващите в Съветския съюз се отнасят негативно към Дългосрочната програма и етапите, посветени на Николай Рьорих и Леонардо да Винчи. Основната причина е техният специфичен характер като замисъл и изпълнение. — Александров, Е. Култура и лична власт. Аз работих с Людмила Живкова. С., Слънце, 1991, с. 22.

и исторически обоснована оценка на неговото дело, също е един от факторите за представянето му.

Програмата за реализирането на етапа е приета по време на проведеното на 6 февруари 1979 г. заседание на Председателството на КК¹³. Обсъдени са два варианта за нейното осъществяване, като по предложение на Александър Фол¹⁴ е избран вторият. Той предвижда в периода януари – юли 1979 г. да бъде осъществена подготвителна работа, а основната дейност да се реализира в периода октомври 1979 / 1980 г.¹⁵ Официалното откриване на програмата става на 2 ноември 1979 г. в Националния академичен театър.

Основните цели са насочени към обвързване личността на италианския художник със средновековното българско изкуство, съпоставяне между българското и европейското

¹³ ЦДА, ф. 405, оп. 9, а.е. 231, л. 3. Решения от заседанието на Председателството на КК, състояло се на 6 февруари 1979 г.

¹⁴ Александър Фол е заместник-председател на КИК (1974–1977 г.), първи заместник-председател на КК (1977–1979 г.) и министър на народната просвета между 1979 и 1986 г. Той е филолог, професор по история от 1974 г. и основател и директор на Института по тракология (1972–1991 г.). Александър Фол е част от приятелския и работен кръг на Людмила Живкова.

¹⁵ ЦДА, ф. 405, оп. 9, а.е. 231, л. 30. Докладна записка на Александър Фол – първи заместник-председател на КК до др. Людмила Живкова.

Този избор е обоснован с възможността да се осъществят предвидените мероприятия, тъй като през първата половина на 1979 г. са планирани други инициативи. Идеята е осъществяването да започне след края на пропагандната кампания за 35-годишнината от социалистическата революция, като продължи до края на месец февруари 1980 г. Това ще даде възможност да се направи плавен преход към честването на 110-годишнина от рождението на Владимир Илич Ленин. — ЦДА, ф. 1 Б, оп. 78, а.е. 881, л. 5. Докладна записка на Людмила Живкова – председател на КК до др. Любомир Павлов – завеждащ отдел „Изкуство и култура“ при ЦК на БКП от 22 май 1979 г.

Възраждане, проследяване развитието на българо-италианските културни връзки от Средновековието насетне, което ще позволи да се разкрият и изследват различни страни на хилядолетната българска културна традиция¹⁶. Това ще даде възможност културата на развитото социалистическо общество да бъде представена като най-висш приемник на прогресивните идеи и явления на Ренесанса, като ново възраждане в историята на човечеството и отделните страни, тръгнали по пътя на социализма. Резултатът от реализирането на програмата трябва да бъде насочен към синтезиране на образа на италианския художник в съзнанието на българина. По този начин вътрешният синтез ще се превърне в модел – идеал за хармонично развита личност¹⁷.

Натрупаният опит от реализирането на етапа „Рьорих“ се отразява в изготвената програма за Леонардо да Винчи. При нея се наблюдават някои съществени различия. Разработени са две алтернативи за развитието на етапа във времето, предвидено е осъществяването на мероприятия във всички сфери (театър, музика, филми, книги, телевизия и радио, периодичен печат и др.). Последните са обособени в четири главни „кулминации“. Обмислена е предварителна стратегия за тяхното осъществяване на територията на цялата страна. Интерес представлява разработената част в програмата, разглеждаща вероятните отрицателни

¹⁶ ЦДА, ф. 979, оп. 1, а.е. 149, л. 13. Постановка на анализа на изпълнението и ефекта на програмата „Леонардо да Винчи“.

¹⁷ ЦДА, ф. 979, оп. 1, а.е. 26, л. 25.

последници от нейното реализиране, както и начините, по които те могат да се преодолеят¹⁸. По отношение на организацията освен основните звена, които се създават, за всяко едно от мероприятията е предвиден специален екип. Друга особеност е по-детайлното разработване на програмата за международно пропагандно покритие на етапа, където са отчетени спецификите на отделните страни съобразно възможността за осъществяване на една или друга инициатива.

Организацията за реализирането на етапа е значително по-сложна и включва по-голям екип. За изпълнение на предвидените мероприятия и задачи са създадени Програмен организационен комитет, ръководен от Людмила Живкова и Програмен научно-консултативен съвет, сформирани като временна научна група с помощни функции

¹⁸ Представителите на КК отчитат евентуалната възможност за пропагандно-идеологическа атака от страна на антибългарската пропаганда, свързана с избора на личност с чужда национална принадлежност. Ето защо се препоръчва да бъде обърнато внимание на значимостта на миогледа и творчеството на Леонардо да Винчи, които най-цялостно са възплътели идеята за хармонично развитата личност. Посочена е вероятността за подобна кампания и от страна на католическите кръгове във Ватикана поради някои специфични идеи и разбирания на италианския художник. Като противодействие в тази насока следва да се акцентира върху онези моменти от неговата дейност и светоглед, които го представят като новатор, преодолял остатъците от ортодоксалното мислене на Средновековието. Останалите препоръки са свързани с избягване информационното претоварване, точно дозиране на сведенията за неговата личност, равномерно разпределение на дейностите по програмата на територията на цялата страна, акцентирание върху всички сфери от дейността му и обвързване на етапа с програмата за честване на 1300-годишния юбилей от основаването на българската държава. — Пак там, л. 91—94.

към него¹⁹. Ползотворната дейност на оперативната група от етапа „Рьорих“ е посочена като основна причина за изграждането на такава и в рамките на програмата „Леонардо да Винчи“. Тя е поставена под контрола на Милчо Германов, който координира цялата програма. Оперативната група трябва да ръководи и съгласува дейностите, да взема решения и да осъществява връзката между отделните звена и подразделения на Националния комплекс. Паралелно с тях функционират Експертна група за анализ, Група за пропагандно покритие и такива за информационно осигуряване и работа с окръзите и Секретариат. За реализирането на по-големите културни прояви се сформират отделни оперативни групи, ръководени от заместник-председателя или членовете на Бюрото и Пленума на КК²⁰.

Подготвителната дейност за осъществяването на етапа започва в края на месец юни 1979 г. Тогава е проведен семинар във Велинград, по време на който е обсъдена готовността на териториалните комплекси „Култура“ за осъществяване на мероприятията²¹. Началото на въвеждащия период е поставено с публикуването на програмата на 1 септември, а първите мероприятия се осъществяват по време на VII симпозиум на Международния координационен комитет по история на техниката ИКОТЕК (

¹⁹ Пак там, л. 31.

²⁰ Пак там, л. 86.

²¹ *Бойков, Б.* Подготовка за програмата „Леонардо да Винчи“. Семинар във Велинград. — В: Народна култура, бр. 26 (1199), 29 юни 1979 г.

5–6 септември 1979 г.). Тогава е проведена дискусия на тема : „Леонардо да Винчи и неговото място в историята на техниката. Леонардо и нашето съвремие“²². Обсъдено е и мястото на България в развитието на техниката през Средновековието и Възраждането, което обвързва етапа с предстоящото честване на 1300-годишния юбилей.

Втората фаза на програмата започва с първата голяма „кулминация“ – „Художествена изложба от оригинални творби на Леонардо и художниците от неговата епоха“. Тя е открита на 2 ноември 1979 г. в криптата на храм-паметника „Александър Невски“ и експонирането ѝ продължава до 31 януари 1980 г.²³ В нея е разкрит образът на Леонардо като гениален художник – живописец и неговото влияние върху съвременниците му и изкуството и епохата на Ренесанса. Представени са 144 творби – оригинални рисунки, факсимилни отпечатъци и скици в областта на анатомията. Изложбата е съпроводена с екскурзоводски беседи и лекции върху творчеството на Леонардо, три пъти седмично се провежда музикален рецитал „Песни на сърцето и духа“ от

²² ЦДА, ф. 405, оп. 9, а.е. 256, л. 45. План – сценарий за реализиране на втори етап от Дългосрочната комплексна програма за издигане ролята на изкуството и културата за хармонично развитие на личността и обществото „Леонардо да Винчи“. — В: Дългосрочна комплексна програма за хармонично развитие на личността и обществото. Реализация на етапа „Леонардо да Винчи“. Бюлетин № 33. Издание на Секретариат „Леонардо да Винчи“ и Националния научно-информационен център на културата. С., февруари 1980 г.

²³ Първоначално е било предвидено тя да бъде представена в рамките на един месец, но поради засиления интерес от страна на българската аудитория, срокът е бил удължен на три месеца. — ЦДА, ф. 979, оп. 1, а.е. 148, л. 68. Програмата „Леонардо да Винчи“.

Евгени Немиров²⁴. По същото време в Националната художествена галерия е изложено копие на картината „Мона Лиза“, собственост на Лувъра.

Съпътстващите изложбата мероприятия са: изкуствоведческа лектория с международно участие, изложба–конкурс „Леонардо и ние“²⁵, в която със свои произведения, вдъхновени от творчеството на Леонардо да Винчи участват български творци, тиражирана цветна фотоизложба на репродукции от негови произведения, малка изложба по окръзи и издаването на научно-разработен каталог²⁶.

На 7 декември 1979 г. е открита изложбата „Научно-техническото наследство на Леонардо да Винчи“, която представлява второто главно мероприятие по програмата. Тя е експонирана до 4 февруари 1980 г. в галерията на ул. „Шипка“ № 6 и е съставена от два раздела. Първият включва оригинални експонати от музея в Милано и три модела, изработени в България, а другия – документална част, отразяваща приноса на Леонардо в 70 сфери на познанието²⁷. Основната цел на изложбата е чрез представяне научно-техническото наследство на италианския художник, да бъде разкрита многостранността

²⁴ ЦДА, ф. 405, оп. 9, а.е. 256, л. 50. План – сценарий за...

²⁵ Идеята на провеждането на този конкурс, както и на останалите е чрез тях да се избегне пасивното възприемане на знания и да се осъществи едно активно включване в мероприятията на максимален брой участници.

²⁶ ЦДА, ф. 405, оп. 9, а.е. 256, 15–16. Аналитичен обзор на осъществяването и ефекта на програмата „Леонардо да Винчи“. С., 1980.

²⁷ Пак там, л. 18.

на неговите изяви и по този начин публиката да разшири своите познания за личността му. Паралелно с нея, териториалните комплекси „Култура“ в страната организират фотоизложба „Научно-техническото наследство на Леонардо да Винчи“ и малка изложба на най-интересните идеи на художника. Проведен е конкурс за изработване на модели и макети по идеи на Леонардо като най-добрите от тях са включени в специална изложба. По българското радио са организирани предавания за учени – енциклопедисти, примери за хармонично и всестранно развитие на личността, а по телевизията е излъчено специално изготвено предаване – конкурс „Леонардо“.

Третото главно мероприятие е изложбата „Историческата съдба на хуманизма в развитието и взаимодействието на културите“. Тя е представена между 25 март и 27 април 1980 г. Основната цел е да бъдат показани специфичните идейни условия и предпоставки, които са в основата на появата на многостранно развитите личности. В изложбата са включени 500 експоната – произведения на изобразителното и приложното изкуство, архитектурата, литературата, което дава възможност да се разкрият отделни страни от духовната и материално-битовата култура²⁸. Част от тях представят българската културна традиция, резултат от взаимното влияние между културите и цивилизациите на Европа и Изтока.

²⁸ Пак там, л. 22.

Изложбата е съпроводена от проведения между 25 и 29 март 1980 г. международен научен симпозиум „Хуманизмът и развитието на културите. Историческата съдба на хуманизма в източнохристиянския тип култура и западноевропейското Възраждане“. Това е заключителното мероприятие на етапа, осигуряващо научно-теоретично обобщение на програмата и представляващо пресечна точка със следващия етап – „Владимир Илич Ленин“, с този за Константин-Кирил Философ и 1300-годишнината на България²⁹. Идеята на симпозиума е да се анализират темите за историческата съдба на хуманизма в двата типа култури и за ролята и взаимното влияние между твореца, епохата и бъдещето. В него вземат участие 68 утвърдени учени от 26 страни и 40 видни представители на българската наука.

В хода на реализирането на етапа в териториалните окръзи на страната са осъществени 2210 културни събития. Това представлява около 89,59 % от всички проведени инициативи³⁰.

Отделните творчески обединения също участват в изпълнението на програмата със свои план-програми. Това са: „Българска кинематография“, Комитетът за печата, Държавното обединение (ДО) „Театър и музика“ и средствата за масова информация³¹.

²⁹ Пак там, л. 26.

³⁰ Пак там, л. 31.

³¹ Осъществяването на мероприятия във всички сфери на културата е свързано с всестранното развитие и реализация на Леонардо да Винчи и с идеята за цялостен обхват на културната дейност и заобикалящата човека действителност.

Характерна особеност на етапа „Леонардо да Винчи“ е силният акцент върху децата³². Разработена е специална програма за мултиплициране на инициативата с образователната система във всичките ѝ аспекти: „Леонардо-художник“, „Символиката на Леонардо да Винчи“, „Леонардо да Винчи и перспективата“, „Леонардо да Винчи и архитектурата“, „Ренесансовата архитектура“ и др.³³ Планирани са посещения на изложбата „Леонардо да Винчи и неговата школа“ от ученици от софийските училища, разговори за нея и творчеството на италианския художник в контекста на програмата за естетическо възпитание, създаване на образователни програми в училищата, по телевизията, радиото и др. Сред учениците е проведена викторина „Какво научих от Леонардо?“ и разработка на реферати на тази тема. Основната идея на създателите на програмата е чрез тези инициативи учениците да получат в

³² Акцентът върху децата е характерна особеност за по-голямата част от културните проекти със силно духовно съдържание, осъществени в България по инициатива на Людмила Живкова. Те са главният субект на създадената през 1975 г. програма за естетическо възпитание, на проведената през 1979 г. Детска асамблея „Знаме на мира“, чиято реализация продължава и в следващите години, на идеята за многостранното развитие и свързаната с нея Дългосрочна програма, на целта за създаването на Националното експериментално училище и др. Причината да се отделя толкова сериозно внимание върху тях е разбирането на Людмила Живкова за това, че те притежават неограничени способности, които трябва да бъдат разкрити и развивани в перспектива. Децата са символа на новото и на промяната към по-добро. Тяхната необремененост и чистота, освободената им от предразсъдъци мисъл, могат да бъдат потенциална перспектива за изменение на съзнанието и на отношенията между хората и за създаването на едно ново, по-добро общество.

³³ ЦДА, ф. 405, оп. 9, а.е. 250, л. 2. Решения от заседанието на Председателството на КК, състояло се на 6 ноември 1979 г. относно изпълнението на Програмата „Леонардо да Винчи“.

една достъпна, съобразена с възрастта им форма по-пълна представа за личността и творчеството на Леонардо да Винчи като пример за всестранно развита личност, да осмислят по-задълбочено връзката между художествените и научни изследвания, които той е извършил, свързани с ренесансовите идеи и хуманистичните възгледи на епохата³⁴. Възможността за осъзнаване ролята на големите и малки народи, включително и на българския народ в културната еволюция на човечеството, както и разбиране на историческата роля на социалистическата култура, са други важни задачи на предвидените дейности.

Целта на международното пропагандно покритие на програмата е тя да не бъде представена като оригинална национална инициатива, а по-скоро като път за решаване на глобалните проблеми на човечеството³⁵. Предвидените мероприятия трябва да пропагандират културната политика на Народна република България (НРБ) в съответните страни и в останалите държави, свързани по езиков, културен, религиозен и др. признаци³⁶. По този начин ще бъде изяснена общата политика на страната, насочена към мир и разбирателство между народите, към всестранно и хармонично развитие и съответно към издигане и

³⁴ ЦДА, ф. 405, оп. 9, а.е. 256, л. 42. Информация на Министерството на народната просвета относно изпълнението на програмата „Леонардо да Винчи“ в средните учебни заведения.

³⁵ ЦДА, ф. 405, оп. 9, а.е. 251, л. 11. Програма за международно пропагандно покритие на дългосрочната комплексна програма за всестранно и хармонично развитие на личността – етап „Леонардо да Винчи“ (Проект).

³⁶ Пак там, л. 12.

активизиране на личността в съвременното и бъдещото общество. Важна задача на етапа „Леонардо да Винчи“ е необходимостта резултатите от неговото осъществяване да бъдат използвани за разширяване на сътрудничеството с други страни.

Отделните държави, в които е предвидено да бъде реализирана програмата са разпределени в няколко групи: „братски социалистически страни“ (СССР, Унгарската народна република, Полската народна република, Германската демократична република), „братски социалистически страни“, които не са участвали в инициативите от етапа (Чехословашката съветска социалистическа република, Социалистическа република Румъния, Монголската народна република, Република Куба, Демократична република Виетнам, Лаос, Кампучия), балкански страни (Гърция, Турция, Югославия), „развити капиталистически страни“, участващи в част от мероприятията (Италия, Великобритания, Австрия, Холандия, Франция, Испания) и такива, които проявяват определен интерес (Съединените американски щати (САЩ), Япония, Германската федерална република, Канада, Португалия, Финландия, Швеция, Швейцария, Дания, Бразилия), както и „развиващи се страни“, с които българската държава има културни контакти или възможност за осъществяването на такива (Мексико, Перу, Венецуела, Индия, Сирия, Етиопия, Мозамбик, Алжир, Нигерия, Народна демократична република Йемен, Ангола,

Афганистан, Шри Ланка, Танзания, Либия, Непал, Ирак, Бирма, Народна република Конго, Тунис, Мароко, Иран, Йордания). За провеждането на инициативите е предвидено използването на фотоизложби, изложби на факсимилни отпечатащи, филми-диапозитиви, различни печатни материали и такива на средствата за масова информация, грамофонни плочи, срещи и пресконференции, дискуссионни кръгли маси и др. Отделните мероприятия са съобразени с възможностите на всяка една държава и са разпределени според вече посочените обособени групи.

По-добрата подготовка, организация и реализация на програмата³⁷ се отразяват в начина, по който тя е възприета от обществеността. Един от показателите за това е високата посещаемост на мероприятията. Трябва да се има в предвид, че този фактор е субективен, тъй като в някои случаи посещаването на отделните инициативи се е извършвало колективно – по предприятия, т.е. необходимо е да се отчита възможността за евентуална „принуда“ от страна на колектива. Първата изложба е посетена от 200 000 души³⁸, а

³⁷ За целия етап на програмата (1 септември 1979–31 август 1980 г.) са реализирани 2467 мероприятия, от които 89,59 % в окръзите и 10,41 % в София. Осъществени са лектории и лекции (19,57 %), издадени са статии (13,41 %), проведени са радиопредавания (9,80 %), фотоизложби (8,71 %), изложби (7,17 %), предоставена е разнообразна информация (5,35 %), публикувани са различни издания и печатни материали (3,89 %), организирани са вечери и утра (3,40 %), концерти, публикации, викторини и др. В тяхното осъществяване вземат участие 101 институции. — ЦДА, ф. 405, оп. 9, а.е. 256, 10–11. Аналитичен обзор на...

³⁸ Пак там, л. 15.

Когато се анализират данните за посещаемостта на мероприятията по отделните етапи на програмата, трябва да се има в предвид, че

втората – от 65 866 души³⁹, повечето от които предимно младежи и представители на различни социални слоеве. Разпространената в окръзите фотоизложба – „Научно-техническото наследство на Леонардо да Винчи“ е видяна средно от около 5000 души във всеки окръг, а тази представяща изработените най-добри модели и макети по негова идея – от 22 000 души. По-слабата организация на третото културно мероприятие предизвиква намаляване на посещаемостта – 11 100 души. Въпреки този силен интерес към етапа, сред една част от обществото той е възприеман като поредната пропагандна акция на управляващите. Това проличава от създадената карикатура на Тодор Цонев по този повод – „Леонардо да Винчи и Тодор Живков от Правец“. Инициативата за разкриване личността на ренесансовия художник е разглеждана като опит за сравняване и съревнование на Тодор Живков с него. За част от българското общество нейната идея е съпоставка между това, което са направили българския държавен глава и Леонардо да Винчи и изравняване на техните постижения и приноси. Именно такъв е замисълът на карикатурата на Тодор Цонев, на която Тодор Живков е протегнал ръката си за поздрав към италианския художник. Това показва, че идеята на Людмила Живкова, свързана с разкриване на

средната такава за една година на една изложба в страната е 5600 души и съответно 3000 за София. — ЦДА, ф. 979, оп. 1, а.е. 150, л. 7. Анализ на Второто главно мероприятие – „Научно-техническото наследство на Леонардо да Винчи“ от програмата „Леонардо да Винчи“.

³⁹ ЦДА, ф. 405, оп. 9, а.е. 256, л. 18. Аналитичен обзор на...

неговата личност не е била възприета сред някои представители на обществото.

**„Леонардо да Винчи и Тодор Живков
от Правец“, карикатура на Тодор Цонев
от м. май**

1989 г.⁴⁰

Въпреки добрата организация и разработване на отделните инициативи, в анализа на осъществяването и ефекта на програмата са отбелязани някои неуспехи. По време на първата изложба не са били осигурени придружители, които да информират посетителите за представените експонати. Посочени са някои организационни слабости и незадоволителното приложение на програмно-целевия подход при второто мероприятие. Ниската посещаемост на третата голяма изложба е обяснена с късното уточняване на тематично-експозиционния план, малкото пространство в Криптата, където тя е изложена,

⁴⁰ Овчарова, М. Тоталитаризмът в карикатурите на Тодор Цонев. С., Български художник, 1990, с. 213.

ограничения териториален обхват, трудностите около оформянето на концепцията за нея. Една от големите слабости на етапа е, че прекалено многото събития в териториалните комплекси „Култура“ водят до информационно претоварване, висок разход на финансови средства и ангажиране на повече лица, които да участват в тях⁴¹. Друг съществен недостатък е по отношение на организацията. Създадените временни програмни органи не успяват да изпълнят своите задачи⁴². Не е получавана навременна информация за резултатите от мероприятията в международен план. Незадоволителна остава координацията на дейността между отделните звена и подразделения на Националния комплекс. Малка част от проявите се организират от два или повече творчески съюза и обединения. Друго, което прави впечатление, е неяснотата сред част от управленските кадри по отношение замисъла и идеите на Дългосрочната програма⁴³.

Въпреки посочените слабости в реализирането на отделните събития са постигнати и значителни успехи. Високата посещаемост на първата изложба дава основание да се направи заключението, че тя е постигнала своите цели и е оказала необходимото въздействие⁴⁴. Доказателство за нейния успех са резултатите от направеното проучване сред посетителите. По-голямата част от тях са я разгледали,

⁴¹ ЦДА, ф. 405, оп. 9, а.е. 256, л. 31. Аналитичен обзор на...

⁴² Пак там, л. 57.

⁴³ Пак там, л. 68.

⁴⁴ Пак там, л. 15.

водени от своите интереси, свързани с живота и творчеството на Леонардо да Винчи (таб. 1). Сравнително малък е процентът на тези с научни интереси в областта на изобразителното изкуство. По отношение на възрастовия състав на посетителите, доминираща е групата на младите хора между 21 и 30 години и тази на младежите до 20 годишна възраст⁴⁵ (таб. 2). Това показва, че целите на Дългосрочната програма, както и на изложбата са постигнати.

Доминиращата социална група на посетителите изложбата е тази на учащите се – 33,52 %, следвани от служителите – 33,15 % (таб. 3). Интересно е, че близо 33 % от посетителите не живеят в столицата постоянно, като едва 3-ма души са присъствали поради наличие на свободно време⁴⁶. Това означава, че останалите предварително са планирали своето посещение, така че да могат да видят изложбата.

Социологическо проучване – „Отношението на посетителите към изложбата „Леонардо да Винчи и неговата школа“, проведена в периода 2 ноември 1979–31 януари 1980 г.⁴⁷

Причина за посещение на	%
-------------------------	---

⁴⁵ В документа е отхвърлено обяснението на този факт с наличието на свободно време, тъй като това би означавало, че доминираща трябва да бъде групата на хората над 60 годишна възраст. — ЦДА, ф. 979, оп. 1, а.е. 149, л. 29. Анализ на първо главно мероприятие, изложба от оригинални произведения на Леонардо и неговата школа. С., 1980.

⁴⁶ Пак там, л. 30.

⁴⁷ Пак там, 27–29.

изложбата	
Специално заинтересовани от живота и творчеството на Леонардо да Винчи и неговите ученици	42,60 %
Посещават редовно художествени изложби	30,49 %
Поради свободно време	10,76 %
Следят мероприятията на Дългосрочната комплексна програма	7,32 %
Имат научни интереси в областта на изобразителното изкуство	5,68 %
Посочили други мотиви	3,41 %

Таб. 1 Мотиви за посещението на изложбата

Възрастови групи	Посетители на изложбата
до 20 години	26,05 %
от 21 до 30 години	36,62 %
от 31 до 40 години	14,94 %
от 41 до 50 години	12,02 %
от 51 до 60 години	5,83 %
над 60 години	1,09 %

Таб. 2 Възрастова характеристика на посетителите

Социални групи	Посетители на изложбата
Учащи	33,52 %
Служители	33,15 %
Инженерно-технически работници	12,02 %
Работници	9,11 %
Селскостопански работници	1,28 %

Други	1,28%
-------	-------

Таб. 3 Социален състав на посетителите

Именно интересът на хората към инициативите в окръзите, които са посетени от общо 5 500 000 човека е посочено като убедително доказателство за популярността на програмата. Успешно е реализирана и целта за максимален обхват на територията на цялата страна, включително в отделните окръзи и селища. Друга характерна особеност за етапа е превръщането на част от проявите в „масови изложби“ и своеобразни социо-културни феномени⁴⁸. Успешно е осъществено развитието на програмата във времето, правилно е планирана наситеността на проявите и тяхното постепенно затихване и преливането им в следващите етапи. Висока оценка е дадена и на разнообразието от художествени форми и използване възможностите на почти всички видове изкуства.

Програмата, посветена на личността на Леонардо да Винчи постига своите резултати и е осъществена успешно⁴⁹. Това проличава и в резултатите от проведената анкета през април 1980 г. при приключването на етапа. Докато през

⁴⁸ ЦДА, ф. 405, оп. 9, а.е. 256, л. 66. Аналитичен обзор на...

⁴⁹ Доказателство за успеха на програмата и за нейната значимост е удостояването на Людмила Живкова с голям кавалерски кръст от президента на Италианската република – Алесандро Пертини. — Връчено високо отличие. — В: Работническо дело, бр. 89, събота, 29 март 1980 г.

първия период⁵⁰ Леонардо е бил познат най-вече като художник, то през втория – процентът е значително по-нисък (таб. 4). След осъществяването на програмата в съзнанието на българите той се е утвърдил като всестранна и хармонично развита личност. Отново през втория период едва 0,7 % от запитаните посочват, че не знаят нищо за него, докато в началото това са били близо 31,1 %.

Анализ на цялостния ефект на програмата „Леонардо да Винчи“⁵¹

Какво знаете за Леонардо да Винчи?	I етап	II етап
Художествено творчество	62,3 %	14,6 %
Научно-технически постижения	34,8 %	1,2 %
Всестранно и хармонично развита личност	19,1 %	58,5 %
Нищо не зная за него	31,1 %	0,7 %

Таб. 4 „Какво знаете за Леонардо да Винчи“ – съпоставка на резултатите от проведените анкети между 8 и 15 октомври 1979 г. и през април 1980 г.

⁵⁰ Между 8 и 15 октомври 1979 г. е извършено първото проучване за информираността и представата на българите за Леонардо да Винчи. То е проведено в 3 окръга – Русенски, Ямболски и София-град.

⁵¹ ЦДА, ф. 405, оп. 9, а.е. 256, л. 64. Аналитичен обзор на...

В програмните документи, посветени на етапа не е обяснена връзката между Леонардо да Винчи и следващия програмен обект – Владимир Илич Ленин. Осъществяването на прехода между двата етапа става чрез заключителната конференция „Хуманизмът и развитието на културите. Историческата съдба на хуманизма в източнохристиянския тип култура и западноевропейското Възраждане“. Нейното провеждане в периода 25–29 март 1980 г. е замислено именно с тази цел. В хода на дискусиите същността на хуманизма е разгледана от гледна точка на марксистко-ленинската идеология и лениновото разбиране за хуманизъм, за мирно съвместно съществуване между държави с различен обществен строй, за пролетарския интернационализъм⁵². Всъщност концепцията на Ленин за хуманизма е представена като приемник и по-висш етап от развитието на идеята⁵³.

Реализираната в края на 1979 и през първата половина на 1980 г. програма, посветена на Леонардо да Винчи, продължава успешно инициативата, свързана с представянето в България на известни личности – идеал за многостранно и хармонично развитие. Въпреки че заложената идея за разкриване на неговата многостранност не е разбрана от някои представители на българското общество, тя има своята значимост. Отделните инициативи и мероприятия запознават българите с живота, дейността и

⁵² ЦДА, ф. 405, оп. 9, а.е. 261, 34–35. Програма „Владимир Илич Ленин“. С., 1980 г.

⁵³ Пак там, л. 47.

приноса на италианския художник за цялото човечество, както и със спецификите на съответния период, в който той се развива, обогатявайки тяхната културна осведоменост. Програмата „Леонардо да Винчи“ доразвива и издига на по-висок етап идеята за многостранно развитата личност и поставя като предизвикателство пред всеки един човек задачата за следване на неговия пример, за самоусъвършенстване, разширяване на съзнанието и развитие на способностите. Силният интерес, проявен към етапа, успешното осъществяване на повечето от поставените задачи и натрупаният опит, съдействат за продължаване на идеята на Дългосрочната програма и в следващите години. През 1980 г. в България като идеал за многостранно развита личност е представен Владимир Илич Ленин, а честването на 1300-годишния юбилей от създаването на българската държава през 1981 г. предопределя избора на Константин-Кирил Философ.

THE RENAISSANCE EXAMPLE OF VERSATILE AND HARMONIOUSLY DEVELOPED PERSONALITY. THE LEONARDO DA VINCI PROGRAMME

Vanya Mihaylova

The paper is devoted to the Sub-programme Leonardo da Vinci that was a part from the Long-term Programme for Harmonious Development of Human Personality which was

implemented by the idea of the then Minister of Culture Lyudmila Zhivkova. The main purpose of the author is to show the way it was carried out enhancing the connection between Leonardo da Vinci and Nicholas Roerich whose personality was represented the previous year, the argumentation of his choice and the organization of the different activities of the programme covering all aspects of the culture. A special attention is paid to the emphasis put on the children and the international propaganda coverage that should change the way Bulgaria was perceived by the other countries. The attitude of the representatives of the Bulgarian society toward the idea of representation of Leonardo da Vinci and the weaknesses and strengths of the programme itself as a consequence of its implementation are also inquired. Reporting the results from the Sub-programme Leonardo da Vinci Vanya Mihaylova reached to the conclusion that despite the lack of understanding of the concept about the versatile personality of the Renaissance painter from some people it had its own significance. The representatives of the Bulgarian society got acquainted with the life, work and contribution of Leonardo da Vinci and his epoch. The programme developed further and rose to a higher stage the idea of "versatile developed personality" and posed as a challenge to each person the task to follow his example, self-improvement, consciousness-raising and capabilities development.